

Egy 1676-os rozsnói boszorkányper

ZSUPOS ZOLTÁN

Az egykori Gömör vármegyéből igen kevés adattal rendelkezünk a boszorkányperekre vonatkozóan. Schram Ferenc kettőt említ,¹ azok szövegét azonban nem, vagy csak töredékesen közölték. Az egyik Bobrik Jánosné pere Szömölcséről 1653-ból. Az asszonyt varázslás vétké miatt állították bíróság elé, mert a tehen bornyazása után analógiás varázslást végzett.² A másik eset 1720-ban zajlott le, amikor Tóth Katalin poszobai lakost azzal vádolták, hogy más tehenét megrontotta, saját tehenének teje ellenben tejfelle és vajjá vált. Nem maradt ki a felsorolásból az a boszorkányokkal kapcsolatban gyakran előforduló vélekedés sem, hogy hajnalban a kútágasból tejet tudott fejni.³ A két perből csupán a tehenre, tejhaszonra irányuló rontásokról tudunk meg valamit, nem sok bontakozik ki előttünk a boszorkányok egyéb tevékenységéről. Ezért úgy vélem, hogy az 1676-os rozsnói boszorkányper áttekintése árnyaltabb teheti egy felvidéki kisváros népi hiedelemvilágára vonatkozó ismereteinket.⁴

Rozsnó, az 1291-től az esztergomi érsek birtokában lévő település — főleg ezüst- és aranybányáinak köszönhetően — bányavárosi kiváltságokat élvezett, s a XV. században a felső-magyarországi hét nevezetes bányaváros rangsorában a hatodik helyen állt. A mohácsi vész után azonban megtört a fejlődés, jelentős összegeket emésztett fel a város védelmének folyamatos biztosítása, a bányászat hanyatlásnak indult. A szinte állandósult háborús viszonyok a gyakran ismétlődő pestisjárványok hozzájárultak a bányászat majdnem teljes megszűnéséhez, ezzel szemben a XVII. századtól egyre jelentősebbé vált a város kézműipara és kereske-

1 Schram Ferenc: Magyarországi boszorkányperek. I. kötet Budapest, 1983. 372.

2 Dr. Illésy János: Adalékok a hazai babonaság történetéhez. Ethnographia II. 1891. 353—354.

3 Borovszky Samu (szerk.): Gömör-Kishont vármegye. Budapest, é. n. 324—325.

4 A per teljes szövegének betűhív közlését, a Rozsnói Járási Levéltárból származó néprajzi vonatkozású iratok publikálásával együtt, a közeljövőben tervezem.

A vizsgálatnál a következő munkák szempontjait igyekeztem felhasználni: Kovács Ágnes—Pócs Éva: Boszorkány. In: Néprajzi Lexikon. I. kötet Budapest, 1977. 346—348.

Klaniczay Gábor: A boszorkányvád szociológiája a 18. századi falvakban és mezővárosokban. In.: Rendi társadalom-polgári társadalom 1. Salgótarján, 1987. 201—207.

Pócs Éva: Gondolatok a magyarországi boszorkányperek néprajzi vizsgálatához. Ethnographia XCIV. 1983. 134—146.

delme.⁵ Egy ilyen, sok megpróbáltatással teli, átmeneti időszakban került a boszorkányság gyanújába egy fiatalasszony.

A per vádlottja Leibitzer Christoph Vargáné Borbála. Társadalmi helyzetéről annyit tudunk, hogy egy varga mesterember feleségeként közepes anyagi viszonyok között élő többgyermekes fiatalasszony. A beteget gyógyítani tudó, sokféle praktikát ismerő tudós asszony hírében álló nő összeütközésbe került környezetével. Ennek elsődleges forrása valószínűleg nem babonás eljárásokat alkalmazó gyógyító tevékenysége, hanem az volt, hogy minden áron meg akarta szerezni magának Süveges Mihályt, aki pedig törvényes feleségével élt. Házasságtörésre törekedve megsértette az egyik alapvető közösségi normát, mely miatt konfliktusba került a város közösségével, s a fokozatosan elmérgesedő helyzet egyenesen vezetett a boszorkányvádhoz.

A per során kihallgatott 17 tanúból 13 nő, 4 férfi, ebből egy házaspár. A nők átlagéletkora 33, a férfiaké 36 év, körülbelül hasonló korú lehetett a vádlott is. A tanúk az általuk elmondottakat saját szemekkel látták, Kristófné szájából hallották, de közülük többen, így a 18 éves Pacsai Erzsébet, a 26 éves Maczko Borbála, a 29 éves Kutyai Anna, valamint a Simon házaspár maga is tevékenyen részt vett cselekedeteiben. Néhány esetben megemlítik, hogy pl. Grétével ment ki a mezőre füvet szedni, Csucsomi Mártával főzte a butykost, s megtörtént, hogy harmadmagával volt. A boszorkánysággal vádolt asszony nem tekintette üldözendőnek tevékenységét, az érdeklődőknek nyíltan beszélt róla.

A tanúk közül kilenc 1-1 esetről számolt be, négyen kettőről, egy-egy tanú volt, aki 3-4 esetről tudósított, míg a már említett Borbély Gergelyné Kutyai Anna egymaga tizennégyről. Tehát az összes gyanús esemény több mint egyharmadára egyetlen személy vallott, ami a közöttük lévő bizalmas viszonyra utal. Forrásunk nem ad felvilágosítást a tanúk vagyoni, gazdasági, társadalmi helyzetéről, mindössze a 38 esztendős rimaszombati Eötvös Péterről tudjuk, hogy az ottani hóhér fia. A többiek mind rozniaiak, de nem derül ki, milyen rokoni, szomszédsga kapcsolatban álltak egymással és a vádlottal, pedig ezek ismerete közelebb vihetne bennünket a boszorkányvádhoz vezető konfliktus megértéséhez. A vádlott tanúvallomása nem áll rendelkezésünkre, azt azonban tudjuk, hogy nem vállalta el a boszorkányszerepet.

Milyen kép bontakozik ki Kristófnéről a vallomások alapján? Miket cselekedett, mondott, miből állt tudománya, volt-e olyan köztük, mely indokolja a boszorkányság vádját? Mennyire felel meg személye a magyar néphit gyógyító, és rontó, részben természetfeletti képességekkel felruházott boszorkányának?

Kezdjük mindjárt *gyógyító tevékenységével*. Két tanú is felidéz egy esetet, egyikük úgy, ahogy Kristófné mondta: „Én egykor Thaiszné asszonyomnak elmentem füvet szedni Grétével, a' mikor szedni kezdem volna, és olvasni, mindgyárt egy nagy béka előmbe ugrott, mint egy nagy süveg, s mondám Grétének: meg ne ijedgy te bolond ettúl az ördögtúl mi, ez az ördög aki bányia, hogy füvet szedek Thaisznénak, ez vesztette meg. Azután elveszett előlünk.” A másik tanú annyival mond többet, hogy

---

5 Mikulik József: Magyar kisvárosi élet. Rozsnyó, 1885. 4—11.

Kristófné „berbételvén valamit”⁶ (ráolvasva) tűnt el a béka. A történet szerint a gyógyító erejű fű szedésekor béka képében megjelenő ördög — aki a betegséget okozta, s most bánja, hogy a beteget meggyógyítják — kénytelen meghátrálni az erejét ráolvasással bizonyító asszony elől.

A 18 éves Pacsai Erzsébet „egykor is setét hajnalban Kristóf Vargánéval ki ment volna a' mocsolyákhoz,⁷ kilenc mocsolyákból három ízbe vett vizet, berbitelvén és beszélgetvén sokat, úgyhogy egykor csak alig bé nem esett a' mocsolyákba, hogyha a karomat meg nem fogta volna, magam is megrettentem tőle. Hogy teli merétette volna az edényt, haza küldötte tőlem, s megparancsolatott nékem, hogy a' földre le ne tegyem, mert nem fog használni.” Itt nem derült ki, de a következő elbeszélés megvilágítja mire, hogyan használták fel a mocsolyákból merített vizet: „Mondotta ezt is Kristófné: a' mely embert meg vesztnék, vegyen kilenc mocsolyából vizet, kilenc lúgzó követ, kilencet vissza olvassa, kilenc szemet szemetet szedni, kilenc favágon kilenc kilenc forgácsot vissza olvasni, reá jó aki megvesztette az embert, ha ezeket főzni teszik, amely fákat a víz összehord, azokat kell megfőzni, s a lúgzó követ a tűzbe hánni.” A vesztés, a rontás elhárításának mágikus eljárását mondja el a tanú. Simon János és felesége vallomása szerint valóban megjelent a rontás okozó személy: „... mikor Kristóf Vargáné gyógyította Simon Jánost, egykor megparancsolta nékiek: hogy hozzanak háromszor kilenc követ, és a mocsolyából vizet, száraz fürdőt csinál, ahhoz maga hozott füvet, micsoda füvet, nem tudgyák. Hogy a követ a tűzbe tötték, és a füvet a tűzhöz, arra Kristófné azt mondotta: Valahol lesznek, ha mind más falu határán is, de reá kell júni, de ha reá jún is, addig senkinek meg ne mondják, míg meg nem gyógyul, Kristófné parancsolta. Aminthogy meg sem melegödött a füves víz a tűznél, mindjárt ott termett Lukácsné leányostul Serfőző András feleségével. Bé voltak az ajtók zárva, hogy ott zörgenek, meghallotta Kristófné, mindjárt a pitvarból a házba ment, az ajtó zárját tartotta, hogy bé ne jöjjenek. Hogy bejött a két asszony a pitvarba, az kérte Lukácsné Parti Annát, mit főztök Panna? Arra azt felelé: semmit. Azon szóra bé jön a csordapásztor inasa, egy vakondakot hoz, azt mindjárt kivette Lukácsné kezéből az másra is. Tovább nem firtatta Parti Annát, hanem három szál árva csanálnak a tetejét eleiben hajétotta, azt mondotta Lukácsné: Egy papnak el szakadt volna a lába, ha ezzel nem gyógyétották volna. A fördő után Kristófné keresztől tette az ujjait, s megesküött, hogy Simon Jánost Lukácsné, avagy nemzetsége vesztette meg, fejét is hozzá kötötte, hogy ő dolga.”

Megállapítható, hogy ezekben az esetekben gyógyító tevékenysége tulajdonképpen a rontás által okozott betegségek gyógyításában, a rontás elhárításában nyilvánult meg. Fontos szerepet kapott ebben a rontó jelképes bántalmazása, valamint a visszafelé számláló ráolvasás. A sűrűn emlegetett kilences és hármas a magyar népi hitvilágban a gyógyító tevékenységgel kapcsolatban leggyakrabban előforduló számok.

6 Berbitél: imádságot (ráolvasást) félig hangosan mormol, mond. Új magyar táj-
szótár. I. kötet Budapest, 1979. 441.

7 Mocsolya: len- vagy kenderáztató; mocsaras hely. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. II. kötet Budapest, 1970. 939.

Szavai szerint vállalkozott a szigorúan tiltott magzatelhajtásra. A 25 éves Reich Annának mondta: „Ó bolond, ha két holnapos a terhed, nincs abba lélek, könnyű azt elveszteni.” Egy másik panaszkodót, Fonta Pannát ilyen szavakkal biztatta: „... ne búsulj bizony bolond, mert könnyű arról tenni, ha csak vagy három holnapon, el tudom én azt veszteni ha akarod, mert az nem bűn, mivel abban lélek nincsen”. Tudása nemcsak a terhesség megszakítására terjedt ki, a teherbeesést is meg tudta akadályozni, amire a sokgyermekes Kutyai Annához intézett mondata enged következtetni: „Ó bolond, miért te énnékem nem szólottál, amikor még csak a három gyermeked volt, meg tudtam volna én azt cselekedni néked, hogy több gyermeked nem lett volna.”

Értékes vallomások szólnak *rontótevékenységéről*. Az egyik asszony nyíltan feltette neki a kérdést: „Miképpen veszthetik, avagy miképpen rontják meg az embert? Alájuk öntenek-e valamit, vagy mit csinálnak? Kristófné erre azt felel: Jajj te bolond. Egy tollacskába mint a kénesőt, holmi eszközt be csinálnak, s amikor meg sem gondolá, alája bocsájtja, akit meg akarnak rontani.”

A Süveges Mihály iránt érzett szerelme miatt az ő rontásával magyarázták, hogy az említett férfi felesége elvesztette szemevilágát: „... tavaly esztendőben voltam a Sebespataki Tudósnének egy forinttal adós, jött hozzám egy nap az adósságáért a Rudnai Tudósnéval, ... mondotta a Sebespataki Tudósné a Rudnainak: Menj el a Süveges Mihály házába, ott egy szökcséb bé vagyon ásva, ki miatt a szeme kiszökött Süveges Mihálynének, keresd meg, feltalálod, s megmondják hogy jó Tudósné vagy, mert azt Kristófné ásatta el.” Úgy vélték, hogy egy másik asszonyon hasonlóképpen állt bosszút, mert az figyelmeztette Süveges Mihállyal fentartott bűnös kapcsolatára, beszámolt róla a férfi feleségének és a szomszédoknak: „Kristófné egyszer engem megfenyített, mondván: Várj te Eörsik; meg hidd azt, bizony megbánod, amint hogy azon a nyáron az egy szememre megvakultam.”

Több ízben beszélt arról, hogy hatalmában áll a nemzőerő elvétele, impotenciát tud előidézni: „Meg tudom azt is csinálni, hogy ha tíz holnapig egy ágyban fekszik is az Ura feleségével, mégsem tehet néki semmit.”

Kristófné kíméletlenül megbosszulta az őt ért sérelmeket: „Egy leány egykor hat forintomat ellopta, olyant cselekedtem néki, hogy sem élt, sem holt, azután megvetette a három forintomat.” Másik esetben a gyógyítást nem vállalta: „Én a szegény asszony kérésére kértem Kristófnét, hogy nézné meg szegény Samselt, s gyógytáná: de ő azt mondotta arra: Vesszék, hadd sanyarkodgyék, ő miatta fizettem én 3 Tallért, nem jött meg az a fű, aki őnéki használna.” A beteg hamarosan meghalt.

Rontó cselekedeteinek jelentős része a kiszemelt férfira irányuló *szerelmi varázslás* volt. Egy alkalommal próbálkozott az érintkezésen alapuló átviteli mágia egyik legelterjedtebb módjával, a nyomfelszedéssel. Maczko Borbálát „egyszer Kristófné elküldötte, Süveges Mihály nyomának a földét hogy felvegye, az mészáros székektől fogva éppen Dobos Márton Ur házáig úzta, ott felvette a földet, a jobb lába alól a jobb kezében vitte, a bal lába alól a bal kezében, ugyan a Kristófné késével metszette fel a földet.”

Többi eljárása a hasonló hasonlót hoz létre elven alapuló analógiás mágia. Közülük négyet Kutyai Anna mondott el: „... egykor ugyan ez

időn kikeletkor odaki a mezőn járván Kristófnéval fekete nadal gyökeret ázott, sokat berbitélvén tótul: csillagot, felhőt, farkast, erdőt, eget, holdat, napot emlegetvén, s azt mondotta: hogy én arra ásom, hogy Süveges Mihályt a tűzbe takarom, bűdös kövel, puskaporral, kölessel együtt: hogy valamint ezek a tűzben nem maradhatnak: úgy ne maradhassék Süveges Mihály az ő házában, hanem szintén oly nehéz legyen a szíve utánna, valamint ezek nehezen maradnak a tűzben.” „Hallottam azt is szájából, hogy mondotta: Ha meg láthatám, hogy az ekék szántani kimentek reggel, mindenkor olvastam a nap felköltekor, hogy valamint siet a kerek forogni az ekében, szintén úgy siessen Süveges Mihály én utánam. Ezt is hallottam, hogy mondotta: Valamennyi szál fa vagyon egy kerek erdőn, annyi nyárs szurdallja a Süveges Mihály szívét, lelkét, tüdőjét, máját, csontjait, valameddig ő vele szemben nem leszen, s véle nem beszél.” „Reggel míg a madár fel sem költ, vett Kristófné egy kupát, s annak a fenekére vetett egy apró pénzt és sót, s ment avval a Silyébre a malom árokra vízért, s azt mondotta: hogy szintén olly kedves légyen Süveges Mihály ő előtte, mint az aprópénz kedves az emberek előtt.”

A nyomfelszedésre megkért Maczko Borbála erről tud: „Csucsomi Mártával sok ízben a butykost főzték, kiváltképpen Szombaton, Vasárnap és Innepnapon, hétféle füvet tettek belé, amikor főzték, körül futoták a butykost, mondván: Ruta, menta, libtek, Süveges Mihály pog' pog' a butykos is hasonlóképpen beszélt.”

Kutyai Anna, akivel a jelek szerint a legbizalmasabb viszonyban volt, egyszer feltette a kérdést: „hol tanultad Boris ezeket, mondá: a sok Tót Asszonyok, kit Vaszkonétul, kit másoktul tanultam, sokat fizettem, sok piros sarut, sok szalonnát adtam érette.” Kristófné tehát nem örökölte tudományát, hanem több személytől tanulta, aminek busásan meg kellett adni az árát. Részben saruval fizetett, amit a vargák készítettek, ez alátámasztja, hogy a nevében szereplő Vargáné férje foglalkozására utal. A magyar—szlovák nyelvhatáron fekvő Rozsnyón természetes, mindennapos volt a szlovákokkal való kapcsolat. A városban a szlovák lakosság minimális száma ellenére sok háznál alkalmaztak szlovák szolgálókat, a piacokon vásárokon gyakran találkoztak, s szükség esetén nyilván segítségül hívták gyógyító asszonyaikat, embereiket. Az élet minden területét átszövő interetnikus kapcsolatok a hitvilág, a mágikus eljárások területén is intenzívek voltak. Kristófné, aki egy mesterember feleségeként valószínűleg sok vásárban megfordult, beállítottságának megfelelően nagy érdeklődést tanúsított a szlovák asszonyok tudása iránt, s elsajátította tőlük, amit használhatónak vélt. A szlovákul tanult ráolvasásokat szlovákul mondta, úgy, ahogy hallotta, melyek valószínűleg értelmes szövegek voltak, s nem mint értelmetlen szövegekkel kívánt velük hatást elérni. Alátámasztja ezt — a már idézett tanúvallomásával együtt — Kutyai Anna néhány mondata: „Tudom azt is, és hallottam szájából, hogy ugyan akkor a nap lementekor tótul berbitélvén emlétett kilenc ördögöt, kilenc farkast, kilenc kígyót. Én kérdeztem mire olvasod ezt, azt felelte: ebben az olvasásban említeni kell.”

Külön kell megemlítenünk azt az eljárást, melyről úgy gondolták, hogy a döntően kereskedelemből élő városban jól hasznosítható: „Hallotta azt is a Kristófné szájából, hogy mondotta: Estve holdtöltekor, tegyen az ember pirított kenyeret akár magáéra, akár más ember hajazatytyára, valamint a harmat reá száll hajnalkor a pirított kenyérre, s azt a

pirított kenyeret aki megeszi: szintén úgy sietnek a vevő emberek, akár Kálmár, akár Korcsmáros légyen, az ő házára menni.”

Nem minden gyógyító és rontó népi specialistát vádoltak meg, Kristófnének azonban ezen képességi mellett *természetfeletti erőt* tulajdonítottak. Valószínűleg ez volt a végső, legnyomatékosabb érv boszorkányságának bizonyításához. Ténylegesen végrehajtott mágikus tevékenységeitől jól el lehet különíteni azokat, melyek a valóságban véghezvihetetlenek. Így pl. veszély esetén el tud tűnni: „Én azon megijedvén, mondom néki: Boszorkány vagy te ördög lelkű, bizony majd megváglok, mivel kivontam volt a kardomat reá, ezt mondván, össze csapta a kezeit Kristófné, hahazva mondá: ha, ha s azonban eltűnt előlem...” Macskává tud változni: „Néhai Szabó Gergely leánya (16 éves) ... az akolra ment volna Vajszar Úr házánál, hogy oda fel lett volna az aklon, eleibe áll Kristóf Vargáné, kit meglátván megrémült, s legottan macskává vált, s által ugordván egy deszkán, elszaladt, s a leány is alá jött iziben az akolrul.” Meg tudja akadályozni a felette való törvénykezést: „Amikor a szegény Úr megholt, s hogy eltemették, harmad nap múlva jött Kristófné, s azt kérdi tőlem, hol vagyon az a ruha, akivel az Urad állát, kezét és lábát bekötötted volt; Én mondom, a koporsóba töttem. Ő azt mondja: Bolond vagy te, ha eszed volna, nem tetted volna a koporsóba. Arra kérdém, miért? Azért, hogy hasznát vehetted volna. Én csakugyan nem nyughaték, hanem megkérdeztem tőle: Mire való lett volna? Sokára ezt mondta: Amikor valaki törvénykezni akar, kösse az olyan ruhát a jobbik lábára a térdéhez, soha törvényt nem szolgáltathatnak reá, hanem megkötődik a Törvény tevőknek a szájok.” A praktikáiban megzavaró koldus után tüzet hány: „... egykor füvet főzvé, s egy kuldus bé jövén a házba, tüzet hányott a kuldus után.” Köszön a víznek: „Hallottam azt is, hogy a Sajó mellett feljövén hazafelé Kristófnéval, köszönt a víznek, mondván: Adgyon Isten jó estvét szent víz, áldott víz, azonban többet is tótul berbitélvén a vízben megmosta lábait, kezeit, s orcáját.” Meg tudja állítani az esőt: „A butykost, hogy megfőzte, azután lábájába tette, amikor esőnek kellett volna esni, gyakorta bé borulván, akkor mindgyárt vitte a patakra a butykost, háromszor megfordította a vízben, azután háromszor emelte fel az égre, mindgyárt elállott az eső, ha szintén esni kezdett is.” Képes arra, hogy az asszony kívánságára nagy távolságra lévő urát hazahozza: „Egykor kérdeztem Csucsomi Mártától, minek főzitek azt a butykost? Arra azt felelte: Dühös asszonynak a leánya, nem is néked azt tudni, ha te nékem adnál nyolc poltúrát, én te veled is tennék, ha száz mérföldre volna is Urad, egy éjszaka hazahoznám egy bakon.” Este meztelenül, fekéte lövon ülve akar egy fiatal fiúra nyargalni. Egykor a fiát meg akarta verni, elszaladt előle, kizárta. Estefelé azonban haza akarván júni az inas, az ajtón bé nem jöhetett, hanem az ajtó előtt ott volt. Este kilenc óra tájban kezd iszonyúképpen kiáltani az inas, mondván: Szívem édes anyám lelkem anyám, ne hagyjatok; A kiáltásra kifutottam az ajtóra, fel nyitá az ajtót az inasnak. Hát négykézláb búj az inas bé nagy rémülésbe. Kérdettem tőle mi lelt? Mondá: Egy fekete lóval, mintha Kristófné lett volna a lovon, csak egy fejkötőben erővel reám akart nyargalni, feltapodni: ezzel csak bé vittem az inast.” Egy másik esetben a lóvá tett, megnyergelt ember hátán történő nyargalással fenyegetőzik: „Esztdönt sem mulatott el; várjon rá csak, előtte lesz, eleget nyargalódhatik még.” A felsoroltak között megtaláljuk a boszorkányok legjel-

lemzőbb tulajdonságait: a metamorfózis valamint a láthatatlanná válás képességét, s megjelenik előttünk a hiedelemmondákból jól ismert, a lóvá tett ember hátán lovagló boszorkány alakja.

A boszorkányság gyanújába kerüléshez a felsoroltak elég alapot nyújtottak, azokat csak kiegészíti az az eset, amikor „... karácsony előtt, három éjszaka este ment el Kristófné, reggel jött haza, hon járt, azt nem tudja, kérte, hogy szoptassa a gyermekét.” Erősíti a gyanakvást, mikor a Süveges Mihállyal való kapcsolat miatt őt megfenyegető asszonnyal beszél: „Én egynéhány ízben fenyegettem Kristófnét, mondván néki: Mit gondolsz is Boris, hogy nem félsz az Istentől, bizony meg vér az Isten, világosságra jön valaha gonosz cselekedetek. Ő erre azt mondá: én nékem csak így kell már elvesznem, el nem hagyhatom.”

A közösségben általánossá vált vélekedés híre túljutott a városon, a Rozsnyóra járó idegenek is hallottak róla. Egy éjszaka a Rimaszombatba való Eötvös Péter rozsnyai szállására tartva Rudna közelében találkozott Vargánéval harmadmagával, aki hívta Rudnára borozni. A férfi azonban megijedt tőle, kivonta a kardját, mire az asszony eltűnt. Házához sietett, hogy megnézzé otthon van-e, s férje válaszára, hogy „oda hátra vagyon, dolgát végzi”, félelemmel teli szavakkal búcsúzott el: „mondd meg néki, hogy valami nyavalyám ne essék, mert ő bizony nyilvánvaló boszorkány s ördög...” Az asszony a férfival való találkozásakor tagadja a boszorkányság vádját: „no hóhér fiú, ilyen mocskos állapotot szóltál reám, részeg voltál te akkor, csak elveszett volt az eszed s a szemed fénye. Nem tagadom, én voltam, de féltem tőled, hogy le akarsz nyomni...” Eötvös szállásadónőjével beszélgetve azonban ellentmondásba keveredik, melyből nem tudja kimagyarázni magát: „Leülvén azt kérde tőlem: hol vagyon az a dühös fiú, az Eötvös? Hiszen az éjszaka oda jött hozzánk, engem keresett. Én pedig az ágyban feküdtem az Uram mellett. Én erre azt mondtam néki: hiszen ha ott feküdtél miért nem szóltál hozzája, holott boszorkánynak, ördögnek kiáltott. Ő erre azt feleli: Úgy, úgy, hiszen az volt a nagy bolondság, hogy nem szóltam.”

Egyházi hatásra a népi hitvilágban a rosszat megszemélyesítő ördög fogalma gyakran a boszorkányhoz kapcsolódik. A boszorkány—ördög-azonosítás itt is megtörtént, ez azonban nem több annál az általánosításnál, hogy a természetfeletti erejű személy, a boszorkány cselekedete az ördög műve, a boszorkány ördög lelkű. A vád szerint a boszorkányok az „ördög eszközeivé, cimboráivá” teszik magukat. Figyelemreméltó, hogy maga a boszorkánysággal vádolt asszony — egy már korábban idézett esetben —, a rontást okozó, béka képében megjelenő személyt azonosította az ördöggel.

Összegzésként megállapítható, hogy a tanúvallomások nem szólnak arról, hogy a vádlottat foglalkozása vagy külseje predesztinálta volna a boszorkányságra. A tanúk a kihallgatás során nem előre megfogalmazott, konkrét kérdésekre adtak választ, hanem saját tapasztalataik alapján mondták el a döntően a valóságban is megtörténteket, így — a lejegyzés okozta változást leszámítva — vallomásaik jórészt torzításmentesen közvetítik a boszorkánynak tulajdonítottakat. Nem áll rendelkezésünkre a boszorkánysággal gyanúsított személy vallomása, az ítéletből csak azt tudjuk, hogy nem vállalta el az ellene felhozottakat. Az azonban világosan kirajzolódik, hogy mit soroltak Rozsnyón 1676-ban a boszorkány reperto-

árjába: a rontás által okozott betegségek gyógyítása, magzatelhajtás, rontás, ezen belül betegség előidézése, szerelmi varázslás, s nagy hangsúlyt kap természetfeletti ereje.

Egy-egy ellene felhozott vád szorosan kapcsolódik a város akkori helyzetéhez. A per idejében még folyt a török elleni háború, sok férfi volt évekig távol a családjától, a háborús viszonyok között nagy volt a létbizonytalanság, így természetes volt az a vágy, hogy ha rövid időre is, de láthassák egymást a házastársak. Ezt kihasználva mondták egyesek, hogy képesek hazahozni a férfit, azonban olyan következményeket vázoltak fel — az így hazahozott férfi rövid időn belül meghal —, hogy a hozzátartozók inkább elálltak a vállalkozástól, így nem bizonyosodott be az ötlet képtelensége. Annál inkább megnőtt az igény a bizonytalan időkben a magzatelhajtásra és a terhesség megakadályozására. A kereskedelemnek Rozsnyó életében betöltött meghatározó szerepét ismerve nem csodálkozhatunk a forgalom növelését előidézni kívánó mágikus eljárásról, amit valószínűleg jónéhányan kipróbáltak.

A vádlott sok eljárást, ráolvasást szlovák asszonyoktól tanult meg, amire foglalkozása, és a város adottságainál fogva kiváló lehetősége volt. A boszorkányság vádjá feltehetően fokozatosan erősödött fel vele szemben. Gyógyító és rontó tevékenysége mellett hozzájárultak ehhez fenyegetőzése, a közösségi normát megsértő házasságtörési kísérlete érdekében végzett szerelmi varázslásai. Betetőzték a sort a neki tulajdonított természetfeletti cselekedetek, amik többsége pedig eleve igen bizonytalan vád. Macskává váló átváltozásáról egy fiatal lány beszél, aki rossz megvilágítás mellett véli látni az eseményt. Az eset közvetlenül az asszony le tartóztatása előtt történt, amikor már mindenki beszélt róla, félt tőle, s ez különösen így lehetett a fiatalok esetében. Nem véletlen, hogy a lóvá tett emberen nyargaló boszorkány történetét elmondó személy is egy fiatal, aki felzaklatottan, rossz idegállapotban, otthonából kizárva, kimerülten kénytelen a sötétben nyugovóra térni, ismerve a boszorkányokról közszájon forgó történeteket. A harmadik fontos tanú, egy felnőtt férfiember, aki megijed az éjszakai találkozások az asszonytól, és — az előzetesen hallott boszorkányvád miatt — kardot ránt ellene. Kristófné eltűnése és ellentmondásos magyarázkodása csak a gyanút erősíti ellene.

1676. június 19-én „Kristóf Vargáné mint varázsló, bűvös-bájos boszorkányos asszony tűzre ítéltetik, hogy hóhér keze által tűzzel megégettessék, minek utánna gonosz cselekedeteit és boszorkány társait ki vallja megkínóztatással.”

Bízunk benne, hogy a határainkon túli levéltárakban lévő, még ismeretlen, publikálatlan boszorkányperek feltárása értékes adatokkal fogja gyarapítani a témakörre vonatkozó ismereteket.